

سرمقاله

تعزیه

ضرورت پژوهش و لزوم تحریف زدائی آن

یافت؛ چرا که هرگز نباید این باورها را از اندیشه و ذهن دور داشت که بیگانگی و غربت با تمامی خلاقیت‌های کارساز و متمدن و مفید در زمینه‌های گوناگون فرهنگی و هنری در ادوار مختلف، یکی از عمده عوامل از خود بیگانگی و معلق شدن و لاجرم تن به تسلیم سپردن است. همان واقعیت تلخی که در طی سالیان دراز قبل از پیروزی انقلاب مقدس اسلامی ایران، سبب ساز جلب و جذب آگاهانه و ناآگاهانه جماعتی روسوی معیارهای غیر مفید و گاه ویرانگر اندیشه و فرهنگ و هنر

پژوهش و تحقیق در زمینه باز یافتن و باز شناختن ارزش‌های اصیل و والای فرهنگی و هنری نهفته در بطن هنر و فرهنگ پر بار ایران اسلامی، بی‌تردید رسالت و وظیفه‌ای عمده و خطیر بر عهده تمامی پژوهشگران و صاحبان ذوق و قلم و اندیشه است. چه، از برای چنین کند و کاوها و جستجو هایی است که می‌توان گذشته از زدودن غبار فراموشی و بی‌خبری از این ارزش‌های اصیل، جنبه‌های مثبت را ارج نهاد و به زبانی و عبارتی آشکارتر و صادقانه‌تر به نوعی خودیابی فرهنگی و هنری دست

بیگانگان گردید. حاصل این نوع گرایشات کورکورانه و غیرمنطقی را بخوبی می‌توان در تشت و نابسامانی و بی‌هدفی حاکم بر سرنوشت جریانات هنر آن دوران دریافت. فصلنامه هنر با توجه به رسالت و وظیفه‌ای که برعهده دارد، در حد بضاعت و توان، تاکنون کوشیده است در روند بازشناختن ارزش‌های اصیل خلاقیت‌های هنری، چه در گذشته و چه حال، گام بردارد و از این پس نیز با توجه به اهمیت و ضرورت این گونه نگرش‌ها و تحقیقات، آغاز سخن را در هر شماره اختصاص به طرح و ارائه پیشنهاداتی در زمینه شناخت و تحقیق زمینه و موضوعی از میان خلاقیت‌های متعهد و کارساز هنر این سرزمین خواهد داد. باشد تا مگر با انجام این وظیفه، دین خود را در باروری و شناسایی هنر متعهد به گونه‌ای هر چند ناچیز ادا نماید.

هم در این نخستین سخن و آغاز است که بمناسبت ماه‌های محرم و صفر، نگاه و مروری سریع و گذرا بر ارزش‌های راستین و معنوی هنر بر قدمت نمایش «تعزیه» و تجلی آن در راستای تحولات هنری و فرهنگی و اجتماعی ایران داریم. هنری که چونان آینه‌ای انعکاس ایمان است و اعتقاد، روایتی مکرر است از حماسه با شکوه قیام سرور آزادگان جهان حسین بن علی (ع) و یاران جان برکف نهاده و همیشه سرفرازش در دشت کربلا، هنری که سراسر یاد شور و عشق و بندگی خدا است، حکایت جنگیدن با ظلم و کفر است، فریاد همیشه رسایی است در شکستن بغض سکوت و

تسلیم در برابر ظالمان و حاکمان جبار ادوار مختلف تاریخ این خاک؛ چرا که تعزیه یاد ایثار است، یاد جانبازی و فداکاری، یاد ایمان‌های پر خلوص، یاد دلاوری و شجاعت است، یاد حسین (ع) است.

تعزیه در حماسه کربلا متولد می‌شود. تعزیه ناله و گریه و فغان مردان و زنانی دل سوخته است که از فردای عاشورا بر این فاجعه جانگداز گریستند و در طی بیش از هزار سال تمامی معنویت و تقدس و اعتبار والای این قیام را زنده نگاه داشتند و این تنها شکل خاص و ویژه‌ای از نمایش در طول تاریخ تاثر مذهبی جهان است که مجریان نقش و نقش‌هایش، انسانهایی آگاه‌دل و با ایمان و نیازمند بودند که نه به قصد تفریح و سرگرمی، بل، بدلیل ادای وظیفه در طی روزهای عزای حسینی، با به دایره نمایش تعزیه گذاشتند. فریاد برکشیدند، اشک بر چشم نهادند، نوحه سردادند و با همه شوریدگی و احساس و اعتقاد، به معنا و مفهوم نمایش ابعادی چشم‌گیر و والا بخشیدند. هم در ذات و جوهر چنین نمایش سراسر شور و عشقی است که معنویت و خلوص، نیاز و طلب، جای هرگونه دلمشغولی و گذران اوقات فراغتی را می‌گیرد. دارای آنچنان محتوا و معنایی می‌شود که در طول قرن‌ها، بی‌تأثیر و تقلید از هرگونه نفوذ و سلطه مبانی نمایش سایر سرزمین‌ها، همچنان مستقل و بی‌وفا، همچنان پر معنا و مقدس، به راه خود ادامه می‌دهد.

چندانکه اشاره گردید، آنچه نمایش

شورانگیز تعزیه را همه گاه در دیده‌ها و دلها نشانده است، نه تجمل لباس‌ها، نه معماری مکان برگزاری این نمایش و حتی نه مهارت و چیره‌دستی بازیگرانش بوده، که تعزیه را تنها صفا و سادگی، ایمان و عشق، همه‌گاه رونق بخشیده و به میان مردم با ایمان و صادق کوچه و بازار برده است. تعزیه تنها نمایش مذهبی در جهان است که محتوا و کلام آن برتر از اجرای نقش و نقش‌هایش بوده و چه بسیار که تماشاگرانش از بدو شروع نمایش، دامان غم دریغ می‌گرفتند، چشم بر چشم می‌نهادند، می‌گریستند و تنها گوش به ناله‌ها و فغان‌ها داشتند. همین است که طشت آبی هرچند کوچک و مختصر، یاد همه فراخی و زلالی و روانی فرات می‌شد، قطعه چوبی نشان شمشیرهای گداخته و زهرآلود ظالمان می‌گردید. آنان که با چشمان گریان و دل‌های آزمند و سراسر طلب و نیاز، به گرد تعزیه خوانان جمع می‌شدند، آنچنان غرق دریافتن مفاهیم و معانی می‌گردیدند، به چنان شور و حالی فرومی‌رفتند که گاه آمد و رفت و هنر بازیگران را فراموش می‌کردند.

در این نمایش مذهبی، کاربرد کلام و کلمه‌ها، اشعار سوزناک، نوحه‌های پردرد، موسیقی پرحزن و اندوه، جایگاهی فراخور تحسین داشته است. پس گزاره‌گویی نیست اگر در مرور بر تاپ و بازتاب شعر و موسیقی سرزمین خودمان، نقش مؤثر تعزیه را در تکامل و تجلی مرثیه‌های پرسوز و گداز و حفظ

بسیاری از مقام‌ها و گوشه‌های موسیقی اصیل ایران، نقشی سخت کارساز و اساسی و تعیین‌کننده قلمداد کنیم و درخشش شعر و موسیقی حزن‌انگیز و عرفانی ایران را مدیون بقاء و دوام تعزیه بدانیم. از دانشمندان و شاعران و موسیقیدانانی باد کنیم که هرکدام به فراخور ذوق و توانشان در روند تعزیه، به هنر نمایش و خلاقیت پرداختند و در کنار آن باید به نکته مهمی اشاره کرد و آن توجه به متون تعزیه است که نیاز به بررسی همه‌جانبه تاریخی - اجتماعی در ارتباط با بافت نمایشی تعزیه دارد. در اینجا ذکر این موضوع هم ضروری می‌نماید که متأسفانه متون تعزیه مشحون از خرافات تاریخی و مطالب غیر واقع است که بالایش اساسی و رسیدگی دقیق فرهنگی را می‌طلبد تا گوهر تعزیه از لابلای زنگها و رنگها زدوده شده و درخشش آن همه‌گیر و برتوان روشن‌بخش فکر و ذهن جامعه انقلابی ما گردد.

شک و تردیدی نیست که سخن راندن از ویژگی‌ها و مقام و مرتبه و جایگاه معنوی و هنری تعزیه، نیازمند تحقیقاتی وسیع و بردامنه است و می‌بایست در چهارچوب یک طرح جامع و مفصل تحقیقاتی، این نمایش و مراسم اصیل مذهبی و سنتی که نموداری از ذوق و ایمان و خلاقیت ایرانیان در طول تاریخ هنر اسلامی ایران است، وسیله مورخین و پژوهشگران آگاه به مسایل نمایشی مورد بررسی دقیق و همه‌جانبه قرار گیرد. طرحی که رئوس مطالب عمده آن شامل موارد زیر باشد:

بررسی معنای لغوی و اصطلاحی تعزیه -
ریشه تاریخی پیدایی تعزیه، رابطه تعزیه با پرده
خوانی، نقالی و سخنوری و نوحه خوانی -
منابع و مآخذی که در آن پیرامون تعزیه سخن
رفته است - اوج گیری تعزیه خوانی در دوره
قاجار - تعزیه خوانی دوره قاجار - نقش مسایل
سیاسی و اجتماعی و مذهبی در گسترش تعزیه
و تعزیه خوانی - علل مردمی بودن تعزیه و
گسترده گی آن در بین عموم - سبک و شیوه
اشعار تعزیه و مرثی (مقایسه نوع ادبی اشعار
تعزیه و مرثی) - چگونگی نسخه نویسی متن
تعزیه و تقسیم آن در بین گروه - دسته بندی
موضوعاتی که به صورت تعزیه درآمدند -
بررسی چگونگی منابع و مآخذ تاریخی تعزیه -
پژوهش در باب هنر نمایشی بودن تعزیه -
ویژگی های کارگردانی (تعزیه گردانی) و
انجام امور فنی آن - ویژگی های عوامل
صحنه ای تعزیه (لباس، تزئینات صحنه و...) -
نقش موسیقی و اثرگذاری های صوتی در
تعزیه - رابطه تعزیه و گویشهای محلی - رابطه
تعزیه و فرهنگ عامه (فولکلور) - مقایسه
مجالس تعزیه با واقعیت های تاریخی حماسه
عاشورا - وظایف دست اندرکاران امور هنری و
نمایشی در دوران انقلاب اسلامی در رابطه با
تعزیه - ضرورت پاکسازی متن های تعزیه از
خرافات و نارسایی ها - لزوم یا عدم لزوم
متحول کردن نمایش تعزیه در ارتباط با بیان و
موازین هنر نمایشی و معیارهای تاتری امروز و
سرانجام پژوهش و شناخت فتاوی فقهای شیعه
پیرامون تعزیه و نوحه خوانی.

بدیهی است هر چند عناوین پژوهشی
یاد شده نمی تواند بسنده و کافی قلمداد گردد،
اما نمی توان نادیده انگاشت که در صورت
انجام تحقیقی صحیح و مستدل در هر یک از
مباحث و عناوینی که بدانها اشاره گردید،
گامی مفید و اساسی در راه شناخت
ارزش های این هنر پرقدرد و اعتبار مذهبی و
سنتی ایران برداشته خواهد شد. اقدام در
تدارک و تأسیس مرکزی پژوهشی و هنری
تحت عنوان «کانون امور هنری تعزیه» از سوی
وزارت ارشاد اسلامی، نوید امیدبخشی در راه
نیل به اهداف پژوهشی و تحقیقی یاد شده
است؛ چه بی تردید کانون یاد شده با
برنامه ریزی های تحقیقاتی و هنری مفصلی که
در دست انجام و تدوین دارد، می تواند
راهگشای فصل نویسی در شناخت این هنر
پر قدمت و ارزشمند قلمداد گردد. مرکز هنری
تعزیه تنها در سایه همت و کوشش و همکاری
بسی دریغ صاحب نظران و اندیشمندان و
پژوهشگران می تواند مفید و منمربه ثمر باشد.
چا دارد هم بدین بهانه و رابطه دست یاری به
سوی آنانی که در زمینه هنر نمایشی تعزیه
صاحب معلومات و تجارب و نوشتارهایی
هستند دراز کنیم و از کسانی که صاحب
نسخه یا نسخه هایی منحصر و خطی در زمینه
تعزیه هستند تقاضا کنیم که ما را از چند و
چون این نسخه ها آگاه سازند. امید به
پروردگاری کتا داریم که ما را در انجام
وظایف فرهنگی و هنری مان موفق و پایدار
بدارد.